

Š.	Šport. – č. 1. – 2008. – 24 s.
Uss.	Urob si sám. – Febr. – 1. časť. – 2011. – 59 s.
Uss.	Urob si sám. – Apr. – 2011. – 76 s.
YouTube.com	www.youtube.com. – 2009; 2010; 2011.
YRF	Yves Rocher France. – 2012. – 24 s.
Z.	Zdravie. – Sept. – 2011. – 124 s.
Z.	Život. – č. 49. – 5.12.2009. – 120 s.

Чорна О.О. (Київ, Україна)

Особливості функціонування поняття «безпека / bezpečnost» в сучасній публіцистиці (на матеріалі української та чеської мов)

У статті розглянуто специфіку репрезентації поняття «безпека / bezpečnost» в сучасній українській та чеській публіцистиці, проаналізовано особливості номінації різних аспектів поняття «безпека / bezpečnost».

Ключові слова: поняття «безпека / bezpečnost», поняття «небезпека / nebezpečí» категорія, публіцистика.

В статье рассмотрена специфика репрезентации понятия «безопасность / bezpečnost» в современной украинской и чешской публицистике, проанализировано особенности номинации разных аспектов понятия «безопасность / bezpečnost».

Ключевые слова: понятие «безопасность / bezpečnost», понятие «опасность / nebezpečí», категория, публицистика.

The article deals the peculiarities of usage of concept «security / bezpečnost» in modern Czech and Ukrainian social and political journalism, analyses the features of nomination of different aspects of concept «security / bezpečnost».

Key words: the concept «security / bezpečnost», the concept «peril / nebezpečí», category, social and political journalism.

На початок другого десятиліття ХХІ століття проблема безпеки остаточно набула нового змісту. З одного боку, політичною реальністю нашого часу залишається існування держав, які за будь-яку ціну прагнуть зберегти своє домінуюче становище як провідних суб'єктів забезпечення безпеки. З іншого боку – реальністю є загрози безпеці, що зберігаються в різних регіонах світу, і напруженість у політичних відносинах, що мають тенденцію до переростання і нерідко переростають у масштабні конфлікти, закінчуються збройними протистояннями чи гуманітарними катастрофами. Все це так чи інакше знаходить своє відображення в сучасній українській та чеській публіцистиці й дає змогу дослідити саме поняття «безпека» в порівняльному аспекті, базуючись на конкретних прикладах.

Важливим завданням сучасного мовознавства є вивчення людського чинника в мові, передусім аналіз передачі лінгвальними засобами бачення та сприйняття дійсності мовцями. Ми живемо «в мові», а мова і слова, на що звернув увагу ще В. Гумбольдт, мають внутрішню форму, і люди

використовують їхні смисли, що породжуються чи індукуються саме формою [4]. Протягом усієї історії людства потреба в безпеці є постійною та незмінною, оскільки безпека є основною передумовою виживання. Така велика роль безпеки в житті людини виявилася на лінгвальному рівні значною кількістю мовних засобів на її позначення, яким присвячена певна кількість досліджень загального та конкретного характеру. Проблему вербалізації поняття «безпека» лінгвісти вивчають досить різнопланово. У порівняльно-історичній площині його досліджували А. Бурячок, Р. Стецюк, Н. Поспехова. З точки зору семантики й структури деякі тематичні групи лексики із семаю «безпека / bezpečnost» розглянули П. Земан, М. Мареш, Г. Доброльожа, Н. Пославська, І. Тимочко, А. Шумейкіна, К. Коротич. Метафоричний аспект проблеми досліджували Дж. Лакофф, О. Сербенська, Л. Семиволос, М. Белова, І. Пасечникова.

Роботи названих авторів свідчать про певний ступінь теоретичної та практичної опрацьованості питання, проте особливості функціонування лексем, пов'язаних з поняттям «безпека», в сучасній публіцистиці залишаються мало дослідженими як в українському, так і в чеському мовознавстві. Таким чином, метою дослідження є аналіз поняття «безпека / bezpečnost», виявлення особливостей функціонування лексем, пов'язаних з поняттям «безпека / bezpečnost», в сучасній українській та чеській публіцистиці. Мета роботи обумовлює певні завдання: проаналізувати особливості номінації різних аспектів поняття «безпека / bezpečnost»; розкрити специфіку побутування одиниць, пов'язаних з поняттям «безпека / bezpečnost», в дискурсі української та чеської преси початку ХХІ століття.

Роль засобів масової інформації в сучасному світі надзвичайно велика, а здатність дискурсу мас-медіа впливати на світорозуміння адресатів досить потужна. Мова преси, що відображає складні соціальні процеси, матеріалізує не лише особисту, а й насамперед суспільну свідомість, впливає на вироблення громадської думки, допомагає у формуванні певного типу соціальної людини. Серед головних мовних особливостей публіцистичного стилю слід назвати принципову неоднорідність стилістичних засобів, використання спеціальної термінології та емоційно забарвленої лексики, поєднання стандартних і експресивних засобів мови, використання і абстрактною, і конкретної лексики. Газетна публіцистика потребує особливо високого рівня оволодіння фаховим мистецтвом, найповніше задовольняє функції і завдання журналістики: впливати на практику суспільно-політичного життя. Публіцистика через ЗМІ формує громадську думку. Предмет публіцистики — це соціальна дійсність, суспільно-політичний аспект виробничих, економічних, моральних, мистецьких, наукових, духовних та інших явищ життя і проблем. Саме тому публіцистичні тексти, більше ніж будь-які інші, розкривають різноплановість семантики суспільно-політичних понять, зокрема й поняття «безпека».

«Безпека» є міждисциплінарною категорією, тобто загальним синтетичним суспільствознавчим поняттям, що змушує дуже широко

тлумачити цю категорію, а достатньо усталеного її визначення й досі не існує. Політична безпека як суто політико-політологічна категорія є видовою складовою міждисциплінарної «національної безпеки», однак сама категорія «безпеки» була імпортована в політичну науку з суміжних галузей – з міжнародно-політичної науки (де категорія «безпеки» поряд з категорією «національний інтерес» посідає центральне місце) та з воєнної науки [4]. Термін «безпеки» почали вживати ще в XII столітті. Він означав спокійний стан духу людини, котра вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки.

Розгляд безпеки як певного стану захищеності від загроз і небезпек є дещо спрощеним, утилітарним підходом, згідно з яким є певні набуті цінності та інтереси, і якщо виникає загроза тим цінностям (інтересам), тоді фіксується небезпека. Насправді безпека тісно пов'язана із буттям як фундаментальною категорією філософії. Її ключовою проблемою є захист життя людини (нації, суспільства, держави, міжнародної спільноти, людства загалом) від смерті, загибелі, а також забезпечення її (їх) гідного існування [3]. Це означає, що безпеку необхідно розглядати не лише крізь призму інтересів, потреб та цінностей, а виходити на більш глибокий рівень її осмислення – захисту та забезпечення індивідуального, суспільного, національного буття та буття людства загалом.

Чеський дослідник М. Мареш визначає безпеку як ситуацію, в якій загроза для об'єкта та його інтересів є мінімальною. Безпечним є той, хто не піддається небезпеці або забезпечує захист від небезпеки [6]. У загальному розумінні безпека – це стан захищеності, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує (*bezpečnost – bez nebezpečí*). У ширшому розумінні – рівень захищеності життєво важливих інтересів людини, а також суспільства, держави, довкілля від реальних або потенційних загроз, що їх створюють антропогенні чи природні чинники. При цьому розрізняють поняття: *Національна безпека. Державна безпека. Політична безпека. Економічна безпека. Воєнна безпека. Технологічна безпека. Екологічна безпека. Гуманітарна безпека. Демографічна безпека. Інформаційна безпека. Банківська безпека. Продовольча безпека. Енергетична безпека. Безпека життєдіяльності. Безпека праці. Безпека військової служби. Громадська безпека. Ядерна безпека. Техногенна безпека. Пожежна безпека. Радіаційна безпека* тощо. Зазначені поняття на синтагматичному рівні формують сутність та визначають особливості базового поняття «безпеки».

Певна розпливчастість та похідна від неї концептуальна нечіткість сучасного «дискурсу безпеки» пояснюється кількома обставинами. По-перше, суспільно-політичний концепт безпеки останнім часом поширився із сфери воєнно-політичної (переважно міжнародної) в суміжні соціально-гуманітарні галузі та сфери – наприклад, в соціологію і психологію, в етнополітологію та культурологію, лінгвістику тощо. В результаті такого «міждисциплінарного транзиту» політико-філософська категорія «безпеки» (і, відповідно, похідні від неї) поступово «розмиваються», і сам термін

втрачає значеннєву чіткість. По-друге, з суто професійного (політико-політологічного) дискурсу безпека перейшла в сферу публічних дебатів та медіа-дискурс (журналістику та публіцистику). Це, у свою чергу, ще більше розмиває і надто спрощує категорію «безпека».

В. Ліпкан здійснив відповідну типізацію поняття «безпека» і зробив такий висновок: спільним для трьох груп наукового аналізу є наявність чотирьох підходів щодо трактування поняття «безпека»: *статистичного* (безпека як стан захищеності від), *апофатичного* (безпека як відсутність загроз і небезпек), *діяльнісного* (система заходів, спрямованих на створення певних безпечних умов), *пасивного* (дотримання певних параметрів та норм, від забезпечення яких безпосередньо залежить безпека). Таке трактування дає можливість розглядати безпеку як специфічну властивість динамічних систем і як комплексний критерій оцінки її якості, що характеризує динаміку розвитку системи. На цьому ж наголошує В. Могилевський, вважаючи безпеку показником якості будь-якої сучасної системи як цілісності [3]. Використовуючи трактування безпеки В. Ліпкана, можна зробити теоретичний вихід на більш глибоке осмислення проблем безпеки крізь призму філософської категорії буття. Щоб це зробити, необхідно здійснити належний аналіз безпеки як суспільного явища. Поняття «безпека» діалектично поєднане з поняттям «небезпека», тобто безпека, це такий стан, при якому ніщо кому-небудь або чому-небудь не загрожує. Враховуючи це, необхідно співставляючи поняття «безпеки» та «небезпеки», враховуючи їхній діалектичний взаємозв'язок.

Поняття «безпека» поєднане з поняттям «небезпека», оскільки вони є синонімами, що виражають полюси одного поняття. Одиниці, пов'язані з поняттям «безпека» об'єднуються навколо ядра, до складу якого належать домінуючі антонімічні лексеми *безпека, небезпека / bezpečnost, nebezpečí* зі своїми похідними (*безпечний, небезпечний, небезпечно, bezpečný, nebezpečný* та ін.) [2]. Семантику безпеки мають не лише слова з відповідною семою, а й словосполучення. Досить часто вони набувають її в контексті, щоб реалізувати настанову автора вислову. Це може бути запевнення в безпеці (*Але найважливіше: світлодіодні лампи абсолютно безпечні.* [День, 02.04.2010], *Laserová operace NeoLASIK HD je vysoce přesný, rychlý a bezpečný zákrok, který má dlouhodobě stabilní výsledky.* [Dnes, 03.09.2012]), у відсутності небезпеки (*Відповідальні особи в автономії почали доводити, що й бочок немає, й невідомо, чи були вони взагалі, й жодної небезпеки поблизу Криму немає.* [День, 16.03.2011], *Všechno ukazuje na to, že volva patří opravdu k nejbezpečnějším autům současnosti.* [Dnes, 10.09.2012]); контрастне зображення безпечного і небезпечного станів речей (*У результаті безпека праці на таких шахтах, як і раніше, залишається на рівні «копанок». Ще гірше справа йде з роботою у вже закритих виробках ліквідованих вугільних підприємств, які роками простоювали без технологічної підтримки й сьогодні являють собою дуже велику небезпеку.* [День, 07.06.2006], *Jediným mínusem je, že in-ear nepředstavují bezpečná sluchátka při sportu, například při*

jízďe na kole. Izolace okolního zvuku je natolik účinná, že byste nemuseli slyšet například projíždějící auta či jiné nebezpečí. [Dnes, 26.03.2012]); змалювання стану безпеки перед виникненням небезпечної ситуації (*Складові її безпечні, поки вони існують самі по собі, але якщо їх звести воедино... Іншими словами, загроза радіаційного, хімічного і біологічного нападу під час військових конфліктів цілком реальна* [День, 09.02.2001]) тощо. Варто зазначити, що показ стану безпеки здійснюється переважно за допомогою контрасту з небезпечним станом речей.

Термін *nebezpečí* як *небезпека* у сучасній чеській мові використовується лише в окремих випадках як менш професійний, більш стилістично забарвлений синонім терміна *hrozba*, в інших випадках *nebezpečí* може бути використаний для вираження матеріального прояву небезпеки (води під час повені, виверження лави, смерть під уламками і т.п.). Натомість, термін *hrozba* має значно ширшу семантику та сферу використання в сучасній чеській публіцистиці (*Řecké úřady zakázaly vstup do země reportérovi albánské televizní stanice Top Channel Marinu Memovi, kterého označily za hrozbu státní bezpečnosti* [Dnes, 22.08.2012]. *Ministr zdravotnictví Leoš Heger jde na vládu s úvahou, aby při dalších úmrtích po pití otráveného alkoholu vyhlásili ministři stav ohrožení* [Dnes, 12.09.2012]. *V Jeseníkách hrozí nebezpečí lavin, snůh je mokrý a těžký* [Dnes, 18.03.2012]). Як синонім до поняття *hrozba* в чеській мові часто використовується поняття *riziko*. *Riziko* – ризик, імовірність загрози, шкоди, ймовірність, що певні події відбудуться не так, як ми хочемо. Ризик є відповіддю на загрози, на стан нашої готовності та пов'язаний з прийняттям рішення (*Ministerstvo zdravotnictví aktuálně varuje na svém webu před extrémně vysokým rizikem kousnutí klíštětem* [Dnes, 27.04.2012]. *Nyní se podívejme, jakým způsobem lze snížit tzv. měnové riziko* [Dnes, 27.08.2012]).

Наявність сем *безпека, небезпека / bezpečnost, nebezpečí* в різних частинах мови засвідчує можливість номінації багатьох аспектів безпечних і небезпечних явищ, осмислення як безпечних / небезпечних предметів, ознак предметів, дій, ознак дій [2]. Іменні частини мови семантично фіксують статичний аспект безпеки / небезпеки, а на позначення динамічного характеру безпеки / небезпеки використовуються дієслова, а також сполучення іменних частин мови передусім із дієсловами-зв'язками та фазовими дієсловами (*становити небезпеку, бути небезпечним / být v nebezpečí, být v ohrožení* – *А міністр закордонних справ Грузії заявив, що Євразійський союз становить небезпеку для України та Грузії* [День, 09.07.2012]. *Це небезпечно для країни — бути мостом, по якому ходять армії* [День, 14.09.2012]. *Velký bariérový útes je v ohrožení* [Dnes, 02.10.2012]. *Zavedená technologie měření divácké sledovanosti je v ohrožení* [Dnes, 03.10.2012]).

Прагматичний потенціал одиниць на позначення поняття «безпека / bezpečnost» виявляється в їхній активній участі в сучасному дискурсі української та чеської преси – уникнення небезпеки, погроза / залякування, подолання страху; застереження від потенційної небезпеки / її

попередження, зменшування / применшування небезпеки, підтримування ілюзії / відчуття постійного перебування в оточенні ворогів тощо (*А, наприклад, при 7%, а в ідеалі ще вищому бар'єрі, небезпека потрапляння до парламенту «зайвих» учасників буде істотно зменшена* [День, 02.10.2012]. *Ми поставили питання про те, щоб із нами радилися: ми можемо давати кваліфіковані консультації про те, як уникнути небезпеки* [День, 26.04.2005]. *Zlín naopak hrozbu vyřazení odvrátil* [Dnes, 19.03.2012]. *Zlínský státní zástupce Roman Kafka je přesvědčen, že kauza otrav metanolem má být vyšetřována jako obecné ohrožení* [Dnes, 19.09.2012]).

Широка сполучуваність основних одиниць, що втражають досліджуване поняття, зокрема іменників *безпека, небезпека / bezpečnost, nebezpečí, hrozba, riziko*, дозволяє зробити висновок про деталізованість поняття, яке вони позначають. Ситуація небезпеки має різноаспектний і динамічний характер, оскільки може бути потенційною, усвідомленою, наявною постійно / змінною, можливою, реальною / ірреальною тощо (*можлива небезпека, гіпотетична загроза, підвищена небезпека, щоденна загроза / každodenní nebezpečí, hrozící nebezpečí, zvýšená hrozba – Корупція — це реальна загроза безпеці держави* [День, 30.09.2006]. *Як можна бути такими жорстокими, щоб не повідомити населення Кримського району про можливу небезпеку* [День, 10.07.2012]. *Zvýšila se tak hrozba, že elitní Série A podle plánu v sobotu nezačne* [Dnes, 24.08.2011]. *Rakovina je větší hrozba než virus HIV a také se o ní neučí* [Dnes, 25.01.2012]. *Největším čínským telekomunikačním výrobcům Huawei Technologies a ZTE by měl být kvůli bezpečnostním rizikům plynoucím z možného vlivu čínského státu uzavřen přístup na americký trh a americké firmy by s nimi neměly uzavírat kontrakty* [Dnes, 08.09.2012]).

На синтаксичному рівні ступені небезпеки виражають за допомогою порівняльних конструкцій і складнопідрядних речень; шляхом конкретизації одиниць-підметів із семою *безпека / nebezpečí* дієсловами-присудками із семою наростання дії (*збільшився ризик, зростає небезпека / sílí hrozba: Збільшився ризик міжетнічних сутичок у деяких містах* [День, 17.08.2011]. *У Європі до 2020 року очікується збільшення небезпеки високих наводків* [День, 14.12.2011]. *Horská služba zvýšila stupeň lavinového nebezpečí* [Dnes, 06.01.2012]. *Naopak sílí hrozba kolapsu eurozóny* [Dnes, 05.09.2012]).

Проаналізувавши поняття «безпека / bezpečnost» та особливості його відображення в сучасній українській та чеській публіцистиці, ми дійшли висновку, що поняття «безпека / bezpečnost» є міждисциплінарною та семантично різноплановою суспільно-політичною категорією, лексичні одиниці на позначення поняття «безпека / bezpečnost» активно використовуються в публіцистиці української та чеської мов початку ХХІ століття. Проаналізовані особливості процесів номінації дають змогу виявити особливості вираження поняття «безпека / bezpečnost», відображені в пресі, зокрема синонімічний ряд антонімів цього поняття (*bezpečí, hrozba, riziko*).

Перспективними напрямками подальшого дослідження лінгвального вираження поняття «безпека / bezpečnost» є порівняльне вивчення із точки

зору процесів номінації, особливостей використання в різних стилях на матеріалі не лише української та чеської, а й інших слов'янських мов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., 2002; 2. *Коротич К.В.* Асоціативно-семантичне поле “безпека / небезпека” в дискурсі української преси ХХ–ХХІ століть: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна. – Харків, 2007; 3. *Пасічник В.* Філософська категорія безпеки як рсново нової парадигми державного управління національною безпекою // Демократичне врядування [Електронний ресурс]: Наук. Вісн. – 2011. – Вип. 7; 4. *Полтораков О.* Реконцептуалізація поняття “безпека” в сучасному політико – політологічному дискурсі // Політичний менеджмент. – 2009. – № 5. – С. 19 – 28; 5. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.* – Praha, 2005; 6. *Zeman P. a kol.* Česká bezpečnostní terminologie. – Brno, 2003.

Шевцова М. (Брно, Чеська Республіка)

Ukrajinské a české frazeologické jednotky v dětském folklóru (aspekt etnolingvistický a translatologický)

Стаття аналізує фразеологічний словниковий запас (порівняння та примовки), який зустрічається у дитячому фольклорі в чеській та українській мовах. Перекладач може користатися різними перекладацькими методами – етнолінгвістика може йому значно допомогти вибрати кращий метод.

Ключові слова: фразеологія, дитячий фольклор, етнолінгвістика, переклад

Данная статья анализирует фразеологический словарный запас (сравнения и присловья), который встречается в детском фольклоре в чешском и украинском языках. Переводчик может воспользоваться различными переводческими методами – при выборе лучшего варианта большую помощь ему оказывает этнолингвистика.

Ключевые слова: фразеология, детский фольклор, этнолингвистика, перевод

This work aims at researching the vocabulary having a thematic connection to the phraseology (parables and sayings) in children folklore in Czech and Ukrainian languages. There are many different methods of translation. Ethnolinguistics can help the translator to choose the best method.

Key words: phraseology, children folklore, ethnolinguistics, translation

V dnešním multikulturním světě jsme zvyklí hodně cestovat a poznávat cizí země, kulturu a mentalitu jejich obyvatel. V České republice žije velké množství Ukrajinců a stejně tak Ukrajina je nejen díky svým zeměpisným podmínkám a kulturnímu dědictví zemí, která láká české občany. V obou zemích se usazují cizinci, kteří zde mnohdy zakládají rodiny a svým dětem předávají nejen hodnoty své vlasti, ale i svého nového domova. V tu chvíli vyvstává potřeba vzdělávání nejen v jazykové oblasti, ale stejně tak i v rovině kulturní.